

«Jeg hater filmene mine,» sa Aki Kaurismäki i 1991, da karrieren hans virkelig begynte å skyte fart. «De er ikke gode nok.» Sjelden har en mann vært mer i utakt med sin samtid.

Berlin, 19. februar, prisutdeling på Berlinale: Sølvbjørnen for beste regi går til Aki Kaurismäki for *Den andre siden av håpet*. Men Aki kommer ikke opp på scenen for å motta prisen som de andre. I stedet går prisutdeleren, produsenten Dora Fourati, og festivaldirektør Dieter Kosslick ned i salen for å overrekke ham statuetten der han sitter. En tydelig medtatt Kaurismäki bruker statuetten som mikrofon når han sier sitt korte «Ladies and gentlemen, thank you very much.»

Vi har blitt vant til å se Kaurismäki i mer eller mindre utagerende positurer på festivaler. Sittende på scenekanten med et glass vin og en sigarett i Berlin i 1999, på premieren til *Juha*, mens Forum-sjef Ulrich Gregor forgjeves prøver å føre en fornuftig samtale med ham. Dansende opp trappa på den røde løperen i Cannes på premieren til *Mannen uten minne* i 2002, som skulle gi ham fire priser, inkludert juryens Grand Prix og engangspalmen for beste hund (!). Senere ble den også nominert til Oscar.

Aki Kaurismäki var mannen som egenhendig satte Finland på filmens verdenskart. Men ikke bare det; da verden for alvor fikk øynene opp for dette finske unikumet mot slutten av 80-tallet, ble han raskt en av kuleste, mest særpregede og morsomste filmregissørene på filmscenen internasjonalt, i selskap med andre personligheter som Jim Jarmusch, Wim Wenders, Hal Hartley og Wong Kar-wai. Det disse regissørene hadde til felles, var en stor lidenskap for film og filmhistorie, både amerikansk og europeisk, og en like sterk interesse for musikk, litteratur og fotografi, og ikke minst en sans for svart og ofte absurd humor som dro like sterke vekslers på Buster Keaton som Samuel Beckett.

The Guardian spurte tidligere i år om humoren står i veien for den anerkjennelsen som Aki Kaurismäki utvilsomt fortjener som filmskaper, på linje med mer seriøse filmskapere som Ken Loach og Dardenne-brødrene: Gjør det faktisk at filmene hans er så morsomme, at han ofte blir oversett eller glemt i diskusjoner om hva og hvem som er viktige i dagens film?

Det er kanskje ikke så rart. Flere av filmene hans, spesielt *Leningrad Cowboys*-filmene, er reinspikkede komedier, og selv de mest seriøse filmene har komiske elementer, og en serie av hysteriske replikker fremført med steinansikt. Akkurat som mannen selv, som gjerne gir de mest alvorlige uttalelsene sine en komisk snert. På pressekonferansen i Berlin snakket han om flyktnings situasjonen i Europa, og hvor viktig det er at vi oppfører oss som medmennesker: «Europa faller fra hverandre. Vi behandler flyktingene som fiender. Vi mister humaniteten vår.» Men like etter, når en journalist spør ham om islamifiseringen av Europa: «Hva da? Islandifiseringen av Europa? Joda, Island fikk åttende plass i EM, men det betyr vel ikke at de erobrer Europa?»

På samme måte som Aki Kaurismäki selv er seriøs og respektløs på samme tid, er filmene hans nesten alltid både seriøse dramaer og uhøytidelige komedier i en unik kombinasjon. Sånn sett står han med ett bein i underholdningsfilmen og det andre i den europeiske kvalitetsfilmen. Selv har han sagt at han ville lage filmer som lignet på de amerikanske filmene fra 40- og 50-tallet, spesielt film noir, melodrama og b-film, med kontrastrik lyssetting og karakterer som er vanlige mennesker kastet ut i en eller annen desperat eller umulig situasjon. Typisk nok kjører karakterene til Kaurismäki ofte rundt i gamle amerikanske biler, og sitter i ensomme barer som minner om finske utgaver av Edward Hopper-bilder.

Samtidig er Kaurismäki en veldig europeisk filmskaper, hvor spesielt innflytelsen fra den franske filmhistorien har satt sitt preg. Lekfullheten og den respektløse holdningen til filmens konvensjoner kan spores tilbake til den nye bølgen i fransk film. Men filmene til Kaurismäki er også et ekko fra den poetiske realismen, som var en retning i fransk film på 30-tallet. Da kom det en rekke filmer som speilet tidens økonomiske og sosiale uro, med høy arbeidsledighet og økonomisk usikkerhet, filmer

som var preget av en mørk og dyster stemning – av desillusjon, skuffelse, smerte og nostalgi – men fremstilt med vemodet og bitterhetens poetiske glans. I de poetisk-realistiske filmene er anti-helten Jean Gabin. I Kaurismäkis filmer er det Matti Pellonpää, som spilte i de fleste av filmene hans fram til sin død i 1995, og – ikke minst – Kaurismäkis førstedame Kati Outinen, som den ultimate hverdagssliteren som får juling av skjebnen i film etter film. Kaurismäkis filmer er, i likhet med de franske 30-tallsfilmene, ofte relativt enkle undergangshistorier, hvor stemning og karakterer er viktigere enn handlingen. Det er realisme med et poetisk slør – skjebnedramaer badet i et melankolsk lys.

Måten han kombinerer hverdagsrealismen med de stiliserte bildene inspirert av amerikansk film noir, bidrar til å skape Kaurismäkis særegne og ekstremt lett gjenkjennelige stil. Det er aldri noen tvil om at det er en Kaurismäki-film du ser på, og det ligner ikke på noe annet. Lys og mørke, humor og alvor, i en karakteristisk blanding, med karakterer som fremstår som ur-finske, med mest mulig vodka og færrest mulig ord. Dialogen holdes på et minimum, men de minneverdige replikkene er desto flere, og filmene preges av enkelthet og minimalisme i både fortelling og visuell stil. Arven etter den franske regissøren Robert Bresson, elsket og beryktet for sin strenge og renskårne filmstil, er like tydelig hos Kaurismäki som hos andre regissører av hans generasjon, som Jim Jarmusch, Béla Tarr og Tsai Ming-liang.

Aki Kaurismäki startet karrieren i kompaniskap med broren Mika. De etablerte selskapet Villealfa, oppkalt etter Godardfilmen *Alphaville*, og Aki skrev manus og spilte karakteren Ville Alfa i de første filmene, *Løgneren* (1981) og *De verdiløse* (1982). Selv debuterte han som regissør med en filmatisering av Dostojevskijs «Forbrytelse og straff» i 1983, «fordi Hitchcock sa at det var en roman han aldri kunne røre. Jeg ville vise ham. Senere innså jeg at han hadde rett.» Utgangspunktet for den neste filmen, *Calamari Union*, var å lage «den dårligste filmen noen sinne». Denne filmen har et kobbelt med hovedpersoner, som alle heter Frank, som skal prøve å bevege seg fra den ene enden av Helsinki til den andre, i en episodisk og veldig morsom film inspirert av Godard. *Calamari Union* er nå en kultklassiker, og en film med mange av Kaurismäkis signaturelementer, som de ordknappe, kjederøykende mennene med frakk og svarte solbriller, og de fantastiske konsertsekvensene som vi ser i nesten alle filmene som følger (musikk er en svært viktig ingrediens i filmene hans).

Etter dette lager Kaurismäki film i et friskt tempo – både en og to filmer årlig – og etablerer seg som en av de meste originale regissørene i Europa. Han vekker oppsikt med filmer som *Skygger i paradiset*, en usannsynlig, finsk romantisk komedie, og *Ariel*. I 1990 har han to filmer på filmfestivalen i Berlin, den glimrende *Piken fra fyrstikkfabrikken*, som er ikonisk i filmografien hans; ravnsvar og veldig morsom, og den hysteriske komedien *Leningrad Cowboys Go America*, som nesten umiddelbart ble en kultklassiker. Kaurismäki omtalte selv dette som «tidenes dårligste film, hvis vi ser bort fra Sylvester Stallones filmer», men dette var likevel filmen som gjorde Kaurismäki til en rockestjerne blant regissørene.

Deretter følger filmene som perler på en snor – *I Hired a Contract Killer*, *Bohemenes liv*, *Drivende skyer* og *Mannen uten minne* er blant høydepunktene – og Kaurismäki viser seg som en uvanlig stilsikker og konsistent regissør som forfølger en personlig visjon med presisjon og letthet. Hver film er en begivenhet. Hver film er en fest. Men filmene kommer sjeldnere. Det går fire år fra *Mannen uten minne* til *Lys i skumringen*, og fem år til *Le havre*. Mange trodde det var Akis siste film. Seks år seinere presenterer han *Den andre siden av håpet* som sin svanesang, men i Berlin sier han at dette er den andre filmen i en trilogi om flyktninger. Mottakelsen er uansett overstrømmende, Hollywood Reporter kaller den «djevlesk morsom» og Indiewire mener Kaurismäki har nådd «en form for perfeksjon som er enkel å forutse og umulig å benekte». Kanskje er det ikke over helt ennå.

Jan Langlo, daglig leder, Cinemataket i Oslo